

ALBERT CAMUS'NÜN "BİR ALMAN DOSTA MEKTUPLAR" YAPITINDA ZAMAN VE UZAM

*ALBERT CAMUS'S "LETTERS TO A GERMAN FRIEND" IN THE BOOK OF
TIME AND PLACE*

Yrd. Doç. Dr. Mustafa SOLMAZ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

Özet

Bir Alman Dosta Mektuplar, Fransızların sembolik değerleri için açık bir mektup niteliğindedir. Mektuplarda, Fransızlar üzerinden topyekûn Avrupalılık bilinci anlatılmaya çalışılır. Yazarın bu mektuplardaki felsefesi sadece vatanseverlik üzerine değil adalet duygusunu da kapsayacak şekildedir. Bu yapıtta, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, üstün ırk söylemiyle, dünyayı egemenliği altına almaya çalışan bir ulusla bağımsızlığını korumaya çalışan bir başka ulusun iki kişiliği karşı karşıya getirilerek, gerçek yurttaşlığın nasıl olması ve toplumsal ahlakın özelliklerinin neleri kapsamı gerektiği irdelenir. Eserde, normal bir insanın vatani söz konusu olduğu zaman nasıl değişebileceğini ve onurlu yaşamı için ölüm dâhil her şeyi göze alabileceğini gösterir. İnsanın sorumluluk alma ya da ondan kaçma duygusunun olaylar karşısında değişebileceğini kendi hayatından örnekendirerek verir. Günümüzdeki Avrupa Birliği temellerinin o dönemde, Camus gibi, bazı yazarlar tarafından oluşturulmaya çalışıldığı gözlenir. Yaşamında, uzun süre düşünmeden seçimini yapmayan, bir kez seçince de buna bağlı kalan ender insanlardan olan Camus'nün, bu söze uygun hareket ettiğini bu eserde de görmek mümkündür. Bu yapıtında, insana özgü olan acıma, güçsüzlük, iyilik, kötülük, nefret, sevgi gibi temel insani duyguları güzel bir şekilde işler. İnsanın iki yönü olan 'kurban' ve 'cellât' ikilemini, insanın yaşam felsefesinden aldığını, zaman ve uzam koşullarının insanı bu iki kavramdan birini seçmeye zorladığını gösterir. Fransızların, savaşa hazırlıksız yakalandığı için örgütlenemediğini ve işgale uğradığını, ancak bilinçli bir toparlanma ile her şeyin tersine döndürülebileceğini Alman dostuna anlatmaya çalışır.

Anahtar Kelimeler: Dost, Savaş, Vatan, Zafer, Yenilgi

Abstract

Letters to a German Friend has the characteristics of an open letter for symbolic values of the French. In letters, europeannes consciousness is told upon the French in all. The philosophy of the author in these letters is not only pon patriotism but also includes the sense of justice. In this work, bycomparing two types of personality of a nation trying to master the world with the discourse of master race during the years of the second world war and another nation trying to preserve its independence, the question how must be a real citizenship and wich things should be included by social morality properties are scrutinized. This work shows how can a normal person can change when it comes to motherland and for an honorable life, how can he take the risk of everytthing

including death. It gives the sense of a person's taking the responsibility or evading the responsibility may change under circumstances by exemplifying from his life. It is observed that the basis of the present day European Union are tried to be composed by authors like Camus. It is possible to see that Camus, a rare person who never makes a choice without thinking on it for a long time and when he makes a choice sticks to it in his life, acts according to this word. In this work of his, he handles basic humanitarian feelings like mercy, weakness, goodness, evil, hatred, sympathy smoothly. It demonstrates that 'Hangman' and 'victim' dilemma which are two sides of a humanbeing take out of a human's life philosophy and that time and extension conditions force humanbeing to choose one of these two concepts. It tells his friend that the French could not be organized as they were caught unprepared for the war and were invaded, however with a conscious recovery, everything could be reversed.

Key Words: Friend, War, Home, Victory, Defeat

GİRİŞ

"Bir Alman Dosta Mektuplar" Albert Camus'nün, İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanların Fransa'yı işgal ettiği sıralarda, deneme türünde yazdığı bir yapıttır.

İnsanın var oluşuyla birlikte zaman ve uzam kavramlarının da kullanılmaya başlandığı görülür. Edebiyattaki kullanımlarında bu iki kavram iç içe geçmiş durumdadır. 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Einstein'in 'görelilik kavramı'na göre bu ikisi birbirinden ayrı düşünülemez. Kişi, uzam ve zaman bir bütün oluşturur.

Uzam, uzayın sınırsızlığı içerisinde ölçülebilen ve sınırlandırılabilen bir kavramdır. Sonsuz uzaydan ayrılmış ama ondan kopamayıp, onun içinde olan bir parçadır. Ancak onu uzaydan ayıran temel unsur, nesnelere, olaylar, kişiler tarafından işgal edilmiş olmasıdır. Uzam kavramı, uzayda yer kaplayan cisimlerin niteliğini gösterir. Genel ifadeyle bütün cisimlerin içerildiği yerdir.

Zaman ise, Aristo'ya göre 'içinde olayların geçtiği şeydir' (Heidegger, 2007, 63). Descartes, 17. yüzyılda uzam ve uzay kavramlarını, ismin bir niteliği gibi, birbiriyle eşdeğer biçimde kullanmıştır.

Camus'nün 'Bir Alman Dosta Mektuplar' adlı bu eserinde 'siz' diye hitap ettiği Alman ulusu değil Naziler ve 'biz' diye seslendiği de Fransızlar değil özgür Avrupalılar anlamındadır. Yazar, kitabın önsözünde "Fransız toprağı dışında ilk kez yayımlanıyor, buna karar vermem için de ülkelerimizi ayıran anlamsız sınırın günün birinde kaldırılmasına karınca kararınca katkıda bulunma isteğimin araya girmesi gerekti" (Camus 2011, 93) diyerek Avrupa uzamının parçalanamayacağını ve onun bir bütün olduğunu göstermeye çalışır. Eser, bir yandan üstün ırk anlayışından yola çıkan Nazi Almanyasının dünya uzamını egemenliği altına almaya kalkışması karşısında Fransız ulusunun kendi uzamlarını koruyabilmek için yaptığı onurlu bir savaşı anlatır. Diğer yandan da gerçek yurttaşlığın ne olması gerektiğini gösterir ve toplumsal ahlakın olması gereken genel özelliklerini ortaya koyar.

Yazar bir ulusun savaştaki motivasyonunu sorgular. İnsani değerler için savaşılması gerektiğini vurgular, hayatı boyunca güç, gerçek, adalet ve dayanışma kavramlarını savunur (Sadler 2012, 35). Bu yüzden, Camus'nün yaşamında Fransız direniş eylemi çok büyük bir yer tutar. Savaştan bir yıl önce geldiği Fransa'da direnişçiler arasında yer alır. Cezayir'de başladığı gazeteciliğini, Almanlar Fransa'ya girdikleri zaman, Paris'te sürdürür. Direniş eylemine de gazeteci olarak katılır.

1948 yılında direnişin bütün yoğunluğuyla yaşandığı dönemde yazılan bu mektuplar, direniş eyleminin içinde oluşarak onun varlığıyla bir bütünlük gösterir. Anlattığı olaylar bir anı ve hüznün atmosferi oluşturur. Sonsuz biçimde olan zaman olgusunu da sınırlandırmış olur.

Ancak diğer eserlerinde olduğu gibi, Camus'nün bu yapıtında da absürtlük gözden kaçmaz. Yazar, direniş esnasında bile, karşıtlığın getirdiği sorunlarla uğraştığını gösterir. Hem de direniş olgusunun saçma ve anlam sorununu daha belirgin bir biçimde ele almayı sağlar.

Daha birinci mektubun ilk tümcesinde, "Ülkemin büyüklüğünün değeri hiçbir şeyle ölçülemez. Onu başarıya götüren her şey iyidir. Ve artık hiçbir şeyin anlamı bulunmayan bir dünyada, bizler, biz genç Almanlar gibi, uluslarının yazgısına bir anlam bulma şansına erişmiş olanlar, her şeyi ona kurban etmelidir" (Camus 2011, 97) diyen Albert Camus'nün saçma'dan, dünyanın anlamsızlığından yola çıktığını görürüz. Camus, birçok absürt felsefecisinin mantıksal sıçrama yaparak anlamsızlık bilincinden, bu bilincin hiç de gerektirmediği bir şey olan ulusçuluk biçimine atlamasına kızarken, zamanın dönüştürücülük işlevi sayesinde aynı şeyi kendisi yapar.

Mektuplardan, her iki dostun da uzun zaman "bu dünyanın üstün bir nedeni bulunmadığına" (Camus 2011, 132) inandıklarını, ancak aynı ilkedden farklı gelenekler çıkardıklarını görürüz. Mektuplarda seslenilen kişi (Alman dost), dünyanın anlamı bulunmadığı inancından hareketle her şeyin eşdeğer olduğu, iyilikle kötülüğün işimize geldiği biçimde tanımlanabileceği sonucunu çıkararak güçlülük serüvenini seçer ve insanı ezmeye yönelir. Camus, dünyanın üstün bir anlamı bulunmadığına inandığını söyler; ancak, "Ama onda bir şeyin anlamı bulunduğunu biliyorum. Bu da insan, çünkü anlamı bulunmasını zorunlu gören tek varlık o," (Camus 2011, 133) der.

Bir Alman Dosta Mektuplar, aynı zamanda, Alman dost'un Camus'ye "Hadi canım, siz ülkenizi sevmiyorsunuz." suçlamalarına verilmiş bir cevap niteliğindedir. Camus, kendi ülkesinin çıkarı için her yolu yasal sayarak, kendi egemenliğini kesinleştirmek amacıyla, insan ruhunu öldürmeyi seçen, Avrupa uzamını bir mülk, bir kışla, bir buğday ambarı ya da yumuşak başlı bir milletler sürüsü olarak gören, orayı bir yıkım alanına dönüştüren Nazileri "siz" diye gösterir. Öte yandan, insan sevgisini ön plana çıkaran, başlangıçta yenik düşmüş gibi görünen, ama sonuçta savaşı kazanacağı kesin olan "biz"i, görünüşte Fransa ama geri planda Avrupa uzamı olarak gösterir. Burada, kişi, zaman ve uzam üçgenini oluşturan unsurlardan birinin değişmesiyle, diğerinin de buna paralel olarak değiştiği görülür.

Camus, birinci mektubun sonunda "biz" ile "siz" in kapsamını açık bir biçimde ortaya koyar, zaman ve uzam kavramlarını birlikte kullanır. "Dört yıldan beri bütün tarihin izlediği yolu baştan yürümüş olan ve yıkıntılar arasında, dingin mi dingin, güvenli mi güvenli, bir başka tarih yapmaya ve kozdan yoksun olarak girdiği bir oyunda şansını denemeye hazırlanan bir ulusun üyesiyim. Bu ülke, benim güç beğenen ve çok şey isteyen aşkımla sevmeyi hak etti. Sizin ulusunuzsa, tam tersine, yalnızca hak ettiği aşkı gördü oğullarından, kör bir aşkı. Her aşk, tutumumuzu haklı çıkarmaz. Sizi yıkan da bu işte. Siz daha en büyük utkularınızda yeniktiniz, ilerleyen bozguna ne yapacaksınız?" (Camus 2011, 103-104) ifadeleriyle zamanın, geçmiş, an ve gelecek olan üç boyutunu da kullanır.

Camus, her zaman ölçülülüğü ve insancıl değerleri savunur, Fransızları ayrıcalıklı bir yere getirir. 'Bir Alman Dosta Mektuplar', kör bir savaşı biraz olsun aydınlatmak, kendi savaşımını daha anlaşılır ve onu daha etkin kılmak için yazılmışlardır, Camus ayrıntılara girmez ancak yeri geldikçe, bu konularda da okuyucuyu aydınlatır. Birinci mektupta, "Hayır, sevdiğimiz şeyde adil olmayı göstermek sevmemekse, sevilen varlığın kendisi konusunda taşıdığımız en güzel imgeye denk olmasını istemek sevmemekse, ben de ülkemi sevmiyordum," (Camus 2011, 97-98) diyerek uzamla birlikte zamanın geçmiş halini kullanır. İkinci mektupta ise, "Halkımız iç savaşı, inatçı ve ortak çarpışmayı, yorumsuz özveriye seçti.

Kendi kendine verdiği savaş bu, budala ya da korkak hükümetlerden almadığı, içinde kendini yeniden bulduğu ve kendi kendisi konusunda vardığı herhangi bir görüş uğruna çarpışmakta olduğu savaş. Ama kendine verdiği bu lüks, korkunç bir pahaya mal oluyor. Burada da, bu halk sizinkinden daha üstün. Çünkü ölenler oğullarının en iyileri," (Camus 2011, 114–115) diyerek şimdiyi kullanır.

Camus, bu kitapta iki tutumu karşı karşıya getirir ve gözlemlerini daha çok bu ikisi üzerinde geliştirir. Bu tutumlardan biri; Nazi Almanya'sının kendinden başkasına yaşama ve düşünme hakkı tanımayan tavrıdır. Diğeri ise; insancıl değerleri hiçbir zaman gözden uzak tutmayan, başkasının özgürlük ve mutluluk hakkına her zaman saygı duyan, bu haklar uğruna öldürmek zorunda kaldığı zaman da bunun geçici olduğunu bilen insanların tutumudur. Camus bu ikincisini, özellikle, Fransızlara mal eder.

Birinci Mektup

'Bir Alman Dosta Mektuplar' yapıtında Albert Camus, zaman kavramını, geçmişe atıflar, geleceğe göndermeler yaparak, iyi bir şekilde işler. İlk mektup 1943 yılında 'Revue libre' adlı dergide yayımlanır.

Savaş öncesi dostu olan Alman, savaş çıkınca Camus'deki kararsızlığı gördüğü ya da onun düşünce anlayışını kavrayamadığı için, bir konuşma ya da mektuplaşma sırasında "Hadi canım, siz ülkenizi sevmiyorsunuz" der. Camus korkak, pısrık bir insan halinden, kendine güvenen bir insan haline dönüşmesini, birinci mektubunda "Beş yıl önce, ülkesi karşısında çok kararsız olduğu için acıdığınız bu adam, bugün size, size ve Avrupa'da ve dünyada bizim yaşımızda olan herkese seslenmek isteyen kişinin ta kendisi" (Camus 2011, 103) sözüyle açıklar.

Camus ve Alman dostunun, savaş öncesi dostluklarının, ülkelerinin çıkarları söz konusu olduğunda kırılabilirliğini, zamanın çoğu şeyi değiştirebileceğini, Camus "o zamanlar sizi severdim, ama daha o zamandan burada ayrıldım sizden" (Camus 2011, 97) diyerek anlatır.

Aslında Albert Camus, Alman dostu ve kendisinin üzerinden tüm insanlığa bir mesaj vermeye çalışır. Adaleti olmayan bir uzamın veya davanın hiçbir zaman kalıcı olamayacağını, önemli olanın, ilk olanın, insan olması gerektiğini, ancak bu uğurda savaşabileceğini ifade etmeye çalışır. Bu arada iç eleştiri gibi görünen sözlerinin aslında kendini temize çıkarma ve yükseltme, ama karşısındakini küçümseme eğiliminden kaynaklandığını görürüz. "...insanları öldürmeye hakkımız olup olmadığını, bu dünyanın korkunç düşkünlüğünü artırıp artıramayacağımızı görmemiz için bütün bu zamanı geçirmemiz gerekti. (...) ellerimiz temiz ama bu kez bu adaletsizliğe ve kendi kendimize karşı kazanılmış büyük bir utkunun temizliğiyle temiz çıkacağımızı düşünme hakkını veren de bu yitirilmiş ve yeniden kazanılmış zaman, bu benimsenmiş ve aşılmış bozgun, bu kanla ödenmiş kuşkular" (Camus 2011, 101).

Camus, zaman kavramının göreceli olduğunu, bazı şeylerin zamanla da unutulamayacağını "beş yıl geçti bunun üzerinden, o gün bugün ayırıyoruz, inanın, bu uzun (sizin içinse, öyle kısa, öyle hızlı) yıllarda, tek gün geçmedi ki, tümceniz usuma gelmesin 'siz ülkenizi sevmiyorsunuz'" (Camus 2011, 97) sözleri ile açıklar. Zaman aynı zaman, fakat kişilerin yaşadıkları ve hissettikleri farklı olunca zamanın uzunluğu veya kısalığı, aynı süre olmasına rağmen, değişebilmektedir.

"Siz ülkenizi sevmiyorsunuz" sözü Camus'nün ruhunda haksızlığa uğramış bir insan olduğu duygusunu verdiği için hemen savunmaya geçer ve "hayır, her şeyi izlediğimiz amaca bağlamak gerektiğine inanmam. Öyle yıllar vardır ki bağışlanamaz. Ben ülkemi aynı zamanda adaleti de severek sevebilmek isterim. Büyük olsun da ne tür büyüklük olursa olsun, kanla ve

yalanla da olsa büyük olsun istemem. Adaleti de yaşatarak yaşatmak isterim onu" (Camus 2011, 97) diyerek yüce duyguları ön plana çıkarır. Ama burada yine geçmiş, yani zaman karşımıza çıkar. Bu yüce duygular dile getirilirken, sevilen sevgilinin de kusurlarının görülebileceği ama o sevgiliyi en yüce en olgun hale getirebilmek için hem sevip hem de çaba göstermek gerektiğini belirterek uzamı, yani ülkesini kişileştirir.

Sevgili uğruna fedakârlık yapılabileceğini duygusal bir şekilde "size göre ülkesini sevmeyen bu insanlar, ülkeleri için, yaşamınızı uğruna yüz kere vermeniz olanaklı bile olsa, sizin kendi ülkeniz için yapabileceğinizden daha fazlasını yaptılar. Çünkü onların, önce kendi kendilerini yenmeleri gerekti, kahramanlıkları da burada." (Camus 2011, 98) diyerek ifade eder ve yüce aşkların, akıl ve mantıkla hareket edildiğinde çok şey kazandırabileceğini ama bilinçsiz bir kara sevdanın, Hitler'de olduğu gibi, sevgiliye çok zarar verebileceğini belirtir. Burada da uzamı, sevgili gibi görerek kişileştirir.

Savaşın sonlarına doğru kazanma umudu, böylece ülkesinin bağımsızlığını yeniden elde etme olasılığı doğar. Camus, dostluğunun devam ettiğini "bugün, düşüncede hala yanınızdayım, düşmanınızım, doğru, ama burada size düşüncemi olduğu gibi söylediğime göre, hala biraz dostunuz sayılırım" (Camus 2011, 98) diyerek, ülkesinin yani uzamın parçalanmaktan kurtulacağını belirtir. Ezilmiş ve yenik insan psikolojisinden sıyrılmak için de Alman dostuna öğütler vererek büyük insan durumuna geçmeye çalışır.

Camus, "savaşı küçümseyerek savaşmak mutluluk sevgisini korurken her şeyi yitirmeyi benimsemek, bir üstün uygarlık düşüncesiyle yıkılışa koşmak çok şeydir" (Camus 2011, 99) sözleriyle insanın basit şeylerden mutlu olabileceğini gösterir. Ama bu bencillik ve başkasını düşündürtmeyen irade zayıflığı yüzünden, çok daha büyüklerinin kaybedebileceğini, insanları savaş denen büyük felakete sürükleyerek uzamlar içindeki insanların yaşamlarının altüst olacağını anlatmaya çalışır. İnsanın haklı bile olsa zamanın bıktırıcı ve yıkıcı gücünün, güçlünün zaaflarını görerek onu yok edebileceğini de "büyük erdemlerimiz bizi bıktırıyor sonunda. Us bize utanç veriyor ve bazı bazı gerçeğin hiç çaba gerektirmediği bir mutlu barbarlık düşünüyoruz" (Camus 2011, 99) şeklinde açıklar.

"... biz kahramanlığı hem uygularız, hem de ondan sakınırız. Kahramanlığı uygularız, çünkü bin yıllık tarih, soylu olan ne varsa hepsini öğretti. Kahramanlıktan sakınırız, çünkü bin yıllık us bize doğallık sanatını ve doğallığın iyiliklerini öğretti. Sizin karşınıza çıkmak için, uzaktan gelmemiz gerekti. İşte bunun için bütün Avrupa'ya göre geç kaldık, biz gerçeği bulalım diye uğraşırken, Avrupa'ya gerekir gerekmez yalana atılmıştı. İşte bu nedenle bozgunla başladık, siz bizim üzerimize atılırken, biz yüreklerimizde adaletin bizden yana olup olmadığını araştırmaya dalmıştık" (Camus 2011, 100) sözleriyle de, en büyük güç olan aklı, ustalıklı bir şekilde kullanma sanatının inceliklerini gösterir. Çekilen sıkıntıların zaman içerisinde ruh terbiyesini sağladığını ve "siz ülkenizi sevmiyorsunuz" sözünün, etle kemiğin kaynaşması gibi, ruhuna iyice işlediğini ve birinci mektubun bu söz üzerine ortaya çıktığını görürüz. Yazar bu mektubunda Avrupa uzamını unutmadan, ağırlıklı olarak geçmişe gidip gelmelerle zaman üzerinde yoğunlaşır.

İkinci Mektup

İkinci mektup 1944 başlarında 'Les Cahiers de Libération' adlı dergide yayımlanır. Mektubu yazdığı kişi o dönemde yaşamasına rağmen yazarın geçmişinde kalan birisi olduğu için ikinci mektubuna da geçmişe göndermeler yaparak başlar.

Camus, özgüvenin kazanılmasının zamana yayıldığını, bunun adalet inancının çok sağlam olmasına bağlı olarak geciktiğini, ancak onsuz hareket edilmediğini ifade etmeye çalışır.

Hataları gizleme çabasında olduğunu : "daha önce de söyledim size, bu dolambaçlı yol bize pahalıya mal oldu. Adaletsizliği göze almaktansa, düzensizliği yeğledik. Ama aynı zamanda, gücümüzü de bu dolambaçlı yol oluşturuyor, bugün, utkuya onunla ulaşıyoruz" (Camus 2011, 107) sözleriyle ifade eder.

İşgal günlerini gecenin karanlığına benzeten Camus, her gecenin bir sabahı olacağını, dolayısıyla işgal günlerinin biteceğini tümcenin geri planında belirtir. Aynı zamanda geceyi, yani karanlığı, dolayısıyla da işgal günlerini düşünmek için uygun ortamlar olduğunu düşünen insanın akıllı hareket ederek kazanacağını : "üç yıldan beri, karanlıklarda bir düşünceyi izliyoruz, işte bugün bu düşünce karşınıza silahlarla çıkıyor. Öyle ya, bugün ulaştığımız kesinlik her şeyin karşılığını bulduğu ve aydınlandığı usun gözü peklige 'Evet', dediği kesinlik" (Camus 2011, 107) sözleriyle ifade eder.

"Ve sanırım, usun böylesine uzaklardan geldiğini ve birdenbire tarihe döndüğünü görmek de sizi şaşırttı: benimle konuşurken usu çok hafife alıyordunuz" (Camus 2011, 107-108) ifadeleriyle aklın üstünlüğünü anlatır. Tarihe dönerek geçmişte, Napolyon gibi Fransız kahramanlarının başarılarına gizliden vurgu yaparak psikolojik bir üstünlük kurmaya çalışır. Aklın uzaklardan geldiğini belirterek uzamla birlikte geçmiş zaman kavramı üzerinde yoğunlaşır.

Yazar, dostlukları araya giren ülke çıkarlarının bitirebileceğini, ama anıların iyi ya da kötü de olsa, hep zamanın derinliklerinde kalacağını ifade ettikten sonra dostunun "siz ülkenizi sevmiyorsunuz" tümcesini hatırlayarak, gergefe lime lime işlenmiş dikenli bir gül gibi o sözün içinden hiç çıkmadığını da gösterir. "...sizler ulusunuzun gücüne hizmet etmekle yetiniyordunuz, bizlerse ülkemize gerçeği vermeyi düşünüyorduk" (Camus 2011, 108) sözleriyle kişi ve uzamı birlikte kullanır, ülkesini ve insanını tanıdığını gösterir. Kukla idareciler ile halkı birbirinden ayırır "bizler derken, yöneticilerimizi söylemiyorum" (Camus 2011, 109) diyerek yönetimi dışlar ve onu aşağılar.

Yazar fedakârlığa da değinir ve "ona köleler vermedik, onun uğruna hiç bir şeyi alçaltmadık. Her şeyi açıklıkla görmeyi sabırla bekledik, sonra da, düşkünlük ve acı içinde, sevdiğimiz her şey için aynı zamanda savaşılabilmek sevincine eriştik" (Camus 2011, 110) diyerek bazı gerçekleri görüp bunu halka anlatabilmek için zaman ilacına gereksinim duyduklarını belirtir. Ancak bu esnada bazı şeylerin de feda edilmesi gerektiğini söyledikten sonra "sizse, tam tersine insanın o bütün yurdun malı olmayan yanı ile savaşıyorsunuz" (Camus 2011, 110) sözleriyle uzama temas ederken, karşı tarafın hayatını kaybetme fedakârlığını da küçümser. Fedakârlığın akılsız ve bilinçsiz yapılınca sonucun hezimet olacağını ve her şeyin anlatılmadığı toplumlarda kişinin amacını bilmeden ancak belirli bir zamana kadar fedakârlık gösterebileceğini, bu yüzden de onların kaybetmek zorunda olduğunu "sizde ihanete uğramış olan yalnızca yürek değil. Akıl da öcünü alıyor. İsteddiği ücreti ödemediniz ona, açık görüşlülüğe büyük bedelini vermediniz. Bozgunun dibinden, size, sizi yıkan şeyin bu olduğunu söyleyebilirim" (Camus 2011, 110) sözleriyle belirtir.

Albert Camus, kamyonda götürülen esirlerden on altı yaşındaki bir çocuğun kaçmasına göz yummayan bir Fransız papazın Almanlarla işbirliği yapması olayını anlatarak, işbirlikçilerin toplumun her kademesinden çıkabileceğini gösterir. Papazın bir anlık kararsızlığını "tanrı adamının cellâtların yanında mı, yoksa iç çağrısına uygun olarak, kurbanların yanında mı olduğuna karar vermek zorunda kaldığı saniye" (Camus 2011, 112) sözleriyle vererek onun duraksamasının içinde birazcık ülke sevgisinin kıvrıntısı kalmış olmasından kaynaklanabileceğini hatırlatır ve "uyarı yapılmıştır. İki asker kamyonun içine atlar

ve tutukluları etkisiz durumda tutar" (Camus 2011, 112) sözleriyle papaza sitem ederken kişi, zaman ve uzam ilişkisini birlikte kullanır.

"Öfkenin karşısında, yeterince güçlü değildik. Ama şimdi dönemeç aşıldı. Akla öfkeyi de eklememiz için bir çocuğun ölmesi yetti, bundan böyle bire karşı ikiyiz" (Camus 2011, 114) sözleriyle dönemecin aşılmasının geçmiş ve gelecek arasında bir sınır olduğunu gösterir. Düşmanın öfke ile düşünmeden hareket ettiğini, kendilerinin ise öfkeyi akılla destekleyerek dövuştüğünü, böylece üstünlüğü ele geçirdiklerini ve gelecekte kazanacaklarını belirtir. Kişilerin kendileriyle yaptığı iç mücadelenin zorluğundan bahsederek zamanın bütün unsurlarını kullanır ve savaşan Fransızların, Almanlar gibi cahillerden oluşan sürü niteliğinde insanlar olmadığını, aksine, okumuş ve aydın kimseler olduğunu belirterek üstünlük taslar.

Camus'nün iyi değerlendirilen zaman sayesinde artık gelecek için umudunun çok artmış olduğunu "arkadaşlarımız cellâtlardan daha sabırlı, kurşunlardan daha kalabalık olacak" (Camus 2011, 115) sözlerinden anlıyoruz. Yazar bu mektubunda, çelik gibi sağlam bir sinir sistemine sahip iradelerinin olduğunu, bunu akılla birleştirdiklerini ifade ederek zaman ve uzamla birlikte aklın üstünlüğünü ön plana taşır.

Üçüncü Mektup

Üçüncü ve dördüncü mektuplar Fransa'nın kurtuluşuna kadar yayımlanmaz. Her ikisi de 1948 yılında 'Gallimard yayınevi' tarafından kitap halinde yayımlanır. Yazarın üçüncü mektubundaki "aynı sözcüklere aynı anlamı vermiyorduk da ondan böyle geliyordu size, artık aynı dili konuşmuyoruz (...) buraya dek size ülkemden söz ettim; başlangıçta, buna bakarak dilimin değişmiş olduğunu düşünmüş olabilirsiniz" (Camus 2011, 119) sözleri, Alman dostu ile geçmişte, aynı uzamda ortak hayaller kurmalarına rağmen artık fikirde ayrıldıklarını gösterir. Kendisinin değişmediğini, değişenin dostu olduğunu gelecek zaman ifadesi kullanarak belirtir, fikir yapısının değişmediğini göstermek için savunmaya geçer. "şimdi yapacağım açıklama bunu size daha iyi kanıtlayacak kuşkusuz" (Camus 2011, 119).

Yazar ve dostunun, savaş öncesi barışın hâkim olduğu, sevgiyle dolu insanların birbirini kırıp incitmediği ve güzelliklerle dolu büyük bir Avrupa uzamını düşledikleri sohbetlerinin de bu çizgide olduğu anlaşılır. Ancak, zamanla bu özlemin aynı olmadığı ve bakış açılarının farklı olduğu ortaya çıkar. Her ikisi de yine büyük Avrupa arzusundadır. Fakat bakış açıları farklılaşmıştır. Alman dost, ülkesinin önderliğinde ve denetiminde büyük bir Avrupa uzamı isterken yazar farklı bir Avrupa düşlediğini "siz de Avrupa'dan söz ediyorsunuz, ama ayırım şu ki, Avrupa sizin için bir mülk. Oysa biz ona bağımlı olduğumuzu duyumsuyoruz" (Camus 2011, 120) sözleriyle ifade eder.

Yazar, Afrika'daki sömürgelerini kaybeden Almanya'nın burada kaybettiklerini, büyük Avrupa maskesi altında Avrupa'dan kazanmaya çalıştığını ve bu yüzden de birleştirmek adı altında Avrupa'yı talan ettiğini göstermeye çalışır. Almanların açıktan söylediği 'üstün Alman ırkı' söylemine, yazarın düşünce gerisinde ifade edilmeyen 'üstün Avrupa' düşüncesinin hâkim olduğunu görürüz.

Yazar, Almanların Avrupa uzamına yaptıkları karşısında, diğer insanların övünçle kabullendikleri Avrupalı kelimesini kullanmaktan artık kaçındıklarını "sizin birden bire doğan tutkunuz, kırgınlık ve zorunluluktan oluşmuş, bu da hiç kimseyi onurlandırmayan bir duygu, öyleyse Avrupalı adını hak eden Avrupalılardan bu adı neden istemediğini anlamamız gerekir" (Camus 2011, 121) sözleriyle açıklar. Avrupa uzamının yazar ve dostu için zamanla farklılaştığı görülür. Camus ve dostu, uzun zaman bu dünyanın üstün bir nedeni bulunmadığına inanmış, ancak aynı ilkedden farklı gelenekler çıkarmışlardır. Bunu "Avrupa sizin için Almanya'nın kendi

yazgısını ortaya sürerek bir kumar oynadığı şu deniz ve dağlarla çevrili, barajlarla kesilmiş, maden ocaklarıyla delinmiş, harmanlarla örtülü uzam, bizim içinse, üzerinde yirmi yüzyıldan beri insan tininin en şaşırtıcı serüveninin şu tin toprağı. (...) görüyorsunuz, hiçbir benzerlik yok arada” (Camus 2011, 121) sözlerinden anlarız.

Camus, absürt düşüncede bir insan olduğu kadar dini değerlere de çok yakın olmayan birisidir. Ancak, zamanın insanların inançları üstündeki olumsuz yöndeki değiştirici etkisini henüz tam olarak gösteremediğini düşünerek dini motiflere başvurur. Her ne kadar Hristiyanlığı bir gelenek gibi görse de, onu ortak değer olan birleştirici bir mihenk taşı gibi düşünür, büyük Avrupa uzamını insanların kafasına yerleştirmeye çalışır ve bunu “Hristiyan geleneği de bu Avrupa’yı oluşturmuş geleneklerden biri,” (Camus 2011, 122) sözleriyle ortaya koyar.

Yazar, “...Avrupa güç ile bilgi arasındaki dengeden başka yerde olamazmış gibi geliyordu bana. Ama siz bilgiyi alaya alıyor, yalnızca güçlülükten söz ediyordunuz. Bugün, kendimi daha iyi anlıyorum” (Camus 2011, 123) diyerek Avrupa’nın barış ve huzur içinde yaşaması gerektiğini belirtir. Geçmişteki bilgi ve gücün dengede tutulduğu sürece mutluluğun Avrupa uzamını terk etmeyeceği düşüncesinin doğru olduğunu zaman kavramının gücü ile anlatır. Eskiden bunun aksini düşüneceklerin olabileceğini kabul edemezken, bugünkü gerçeklerin aksini göstermesi karşısında kendisinin o günlerde daha iyi niyetli ve saf bir düşünceye sahip olduğunu düşünür. Zamanın kendisi gibi düşünenleri haklı gösterdiğini, sadece gücü seçenlerin önce kazanır gibi görünmesine rağmen çok kısa sürede kaybedeceklerini, ama dengeyi tercih edenlerin uzun vadede kazanacaklarını anlatır.

Avrupa’nın, acıdan ve tarihten oluşmuş uzamını ve onun üzerinde yaşamış insanların yaptıklarını hatırlayıp zaman tüneline girerek kafasında kısa bir Avrupa turu yapan Camus, bütün olup bitenlere, yıkım ve talanlara, ölüm ve kıyalara rağmen hayatın devam ettiğini, bütün acımasızlığa, kan ve gözyaşına rağmen tabiatın yaşadığını anlatır. Zaman ve uzamın insanlara her dönem üstün geleceğini gösterir. Yazarın bu mektubunda, tarihsel olayların geçtiği uzamlar sayılarak büyük Avrupa rüyasının canlandırılıp hayata geçirilebileceği düşüncesi, hâkim görüş olarak ortaya çıkar.

Dördüncü Mektup

Camus, dördüncü mektubuna, Étienne Pivert de Senancour’un ‘Obermann’ adlı eserinden bir alıntıyla başlar. ‘İnsan yok olurmuş. Olabilir; ama dayanarak yok olalım, yazgımız hiçlikse bile, bunu kendimiz hak etmiş olmayalım.’* (de Senancour 1863) Mektubunda, tüm yokluğa rağmen uzamdaki güzellikleri görebildiklerini, altının çamura düşmekle değer kaybetmeyeceğini bildiklerini, aç, susuz ve birçok şeyden yoksun oldukları halde gururlarından bir şey eksilmediğini, bu yüzden de kendilerinin üstün olduğunu, vatan denilen uzamı kazanacaklarını anlatmaya çalışır.

Kurtuluş mücadelesinin başlangıcından bu yana dört yıl geçmiştir. Yazar “bir zamanlar birbirimize böylesine benzerken, nasıl olup da bugün düşman olabildiğimizi, nasıl olup da sizinle yan yana gelebildiğimi ve şimdi neden aramızda her şeyin bittiğini söylemek istiyorum size” (Camus 2011, 131) sözleriyle Alman dostu olan sitem ile karışık kızgınlığını gösterir. Zamanın içinde kaybolmayan ancak bir köşeye çekilen, geçmiş dönemlerde aynı uzamda Alman dostuyla paylaştıkları güzel anıları tazeleyerek, ince bir sızı gibi, onun yüreğinde hissetmesini ister.

* Kitabın başlığı 1804 basımı ‘Obermann’ şeklinde iken 1833 ve 1840 basımları ‘Obermann’ şeklindedir. (http://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89tienne_Pivert_de_Senancour)

Camus, gerçek hayattaki düşüncesi olan 'dünya uzamının üstün bir nedeni bulunmadığına' olan inancını yeri geldikçe mektuplarında anlatır. Aynı zamanda, geçmişteki düşüncelerinin farklı olduğunu, yeni yeni sezinlediğini itiraf eder ve yine adalet tutkusuna vurgu yapar. Bir taraftan, Alman dostunun olaylar karşısında boynunu büküp ortama ayak uydurarak ondan yararlanmaya çalıştığını, böylece hayallerinden uzaklaştığını belirtir. Diğer taraftan, dostunun irade zayıflığına vurgu yapar ve kendisinin hala zamanın değiştirici, yıkıcı gücüne karşı direndiğini, boyun eğmediğini, inatla adaleti savunmaya devam ettiğini gösterir. "Bense, tersine umutsuzluğu ve bu işkence içindeki dünyayı benimsemeyi yadsırken, yalnızca insanlar bağlılıklarını yeniden bulsunlar da başkaldırıcı yazgılara karşı savaşılmaya girişsinler istiyordum" (Camus 2011, 133). Camus, fırsat buldukça adaletten ve onun yüceliğinden, onsuz vatan sevgisinin bile olamayacağından, ya da eksik kalacağından söz eder. "Kısacası siz adaletsizliği seçtiniz, tanrıların yanına geçtiniz. Mantiğiniz yalnızca görünüşteydi. Ben, tersine, toprağa bağlı kalmak için adaleti seçtim" (Camus 2011, 133) sözleriyle bunu burada bir kez daha tekrarlar, uzama bağlılığını perçinler ama dostunu eleştirmek için fırsatı da kaçırmaz.

Fransa uzamının geçmişteki çaresizliklerini "dünyadan kopmuştuk, çünkü dünyanın her anına bir yığın ölümcül imge bağlanmaktaydı. Beş yıldan beri, şu dünyanın üzerinde can çekişmesiz tek sabah, zindansız tek akşam, kan dökmesiz tek öğle görmedik" (Camus 2011, 134-135) şeklinde belirterek zamanın tüm kısımlarını farklı uzamlar ile birlikte kullanır. Böylece kişi, zaman ve uzam üçlüsünün ayrı düşünülmemeyeceğini göstermiş olur. Ama hemen arkasından "şimdi, işin sonuna yaklaşırken, öğrendiğimiz şeyi söyleyebiliriz size: kahramanlık pek öyle önemli bir şey değil, mutluluk daha zor bir iş" (Camus 2011, 135) diyerek kendilerinin zor, ama kalıcı olanı seçtiğini ve başarmak üzere olduklarını ifade eder.

Yazar, çektikleri işkencelere, talan edilmiş uzamlara, tanınmaz hale gelen ölümlere ve öksüzlerle dolu köylerine rağmen, onlara kin tutmadığını söyler. Büyük erdem sahibi olduklarını, öldürmelerinin bile zorunluluktan olduğunu anlatır ve çok yüce duygular besleyen büyük insanlar olduklarını göstermeye çalışır. "Bugün nefret edebileceğim tek şeyle de sorunumuzu çözümlenmiş durumdayız, ruhunuzda sakatlanmadan, gücünüzde yok etmek istiyoruz sizi" (Camus 2011, 137)

Camus, "Yaz esintilerinin geçtiği bu Avrupa gecesinde, silahlı ya da silahı alınmış milyonlarca insan savaşa hazırlanıyor. En sonunda yenik düşeceğiniz şafak sökmek üzere" (Camus 2011, 137-138) sözleriyle hem ufukta Almanların yenileceğinin görüldüğünü, hem de uzam olarak kendi ülkesi yerine Avrupa'yı göstererek büyük Avrupa sevdasından vazgeçmediğini hatırlatır.

Albert Camus, bu mektubunda da diğer üç mektupta olduğu gibi, genel olarak, büyük Avrupa uzamı düşüncesini sık sık dile getirir. Zaman içinde gidip gelmelerle, aklın üstünlüğünü ve özellikle de adalet düşüncelerini ön plana çıkarır.

SONUÇ

Yazar, Almanlara karşı duydukları hayranlıktan dolayı onlara benzeme isteğinin Fransızların gevşemesine ve rehabet içinde olmalarına neden olduğunu gösterir. Düşünceyi hiçe sayıp, içgüdülerine kapılarak işin kolayına kaçtıklarını, taklit yönünü tercih ederek büyük hataya düştüklerini ülkelerinin işgaliyle acı bir şekilde gördüklerini söyler. Bu kolaycılık, onların kendi kahramanlıklarından şüphe duymalarına ve Fransa'nın uzun bir süre gücünü ve üstünlüğünü yitirmesine neden olur. Ancak ülkelerinin, hayran oldukları bu insanlar tarafından yıkılmasıyla, bocalamalarına rağmen, zamanın öğretici gücüyle, önce düşünce

temelinde silkelenip kendi benliklerine dönüşleri, sonra da uygulamaya yönelerek kendilerini buluş biçimine dönüşür. Düşüncelerden sıyrılıp Almanların karşısına çıkabilmek, Camus'ye göre, uzaklardan uzama gelişir.

Savaşın nefret etmesine rağmen yazar, özveriyi gizemcilikten, enerjiyi zorbalıktan, gücü gaddarlıktan ayıran ince anlam olan vatani için savaşmak zorunda olduğunu gösterir. 'Siz yurdunuzu sevmiyorsunuz' diyen Alman dostuna bunun doğru olmadığını, insanların kendi iradesi dışında gelişen savaş gibi bazı olgulara razı olabilmek için, Almanların yaptığı gibi, cahil ve ahmak insanların sürü halindeki davranış biçimlerinin aksine Fransızların, akıllı insanların yaptığı gibi öncelikle kendileri ile yaptıkları iç mücadelelerini anlatır. Mutluluğun ne olduğunu bilen, onun tadını tanıyan insanların yüksek uygarlık sayesinde elde ettikleri bu tadın yine başka bir uygarlık tarafından yok edilmesini tezat olarak görür. Camus, 1948 yılında '... Ben sadece cellâtlardan nefret ediyorum. Bütün okuyucular 'Bir Alman dostu mektuplar'ı bu bakış açısından okuyacak, yani, şiddete karşı bir belge niteliğinde...' (Camus 1972, 9) sözleriyle, Alman dostuna yazdığı mektupları, savaş dönemindeki sıkıntıları yaşamayanların, o dönemi anlamaları için kaleme aldığını belirtir.

Zaman ve uzam, et ile tırnak gibi birbirinden ayrılmaz ve kişi, ikisini de gördüğünü sanır. Ancak, zaman ve uzam içindekilerle anlamlı hale gelir, algıya bağlı olarak varlıklarını hissettirirler. 'Dünyanın kendisi (uzam), onu ele alan özne (belli biri) ve her ikisinin de yer aldığı zaman (belli bir an). Bu üç öğeden birisinde en ufak bir değişiklik olmuşsa, dünya aynı dünya değildir artık. İster bizi çevreleyen gerçek evren söz konusu olsun, ister betimlenmiş ya da düşünmüş öyküsel bir evren, üç öğeden biri için doğru olan, öbür ikisi için de doğrudur' (Yücel 1979, 11). Anlatıcı, kişileri ve anlattığı öyküyü belli bir yerde, belli bir zamanda ve adı betimlenmiş olan uzamlara yerleştirir. Uzama anlam yükleyen insandır, varlığı ve hareketi çerçevelenmiş uzam insan tarafından oluşturulmuş bir nesne olduğu için anlam kazanır. Edebi bir metinde kişi, zaman ve uzam, anlatıyı oluşturan üç temel unsur olarak karşımıza çıkar. Bu unsurlar, bir söylemin anlatı düzeyine erişmesi için temel oluşturur. "Uygulamada bir söylemin anlatı düzeyine erişebilmesi için, en azından belli bir zamanda bir söyleme, düşünme ya da yapma edimiyle donatılmış bir kişiyi içermesi gerekir" (Yücel, 1979: 13).

Camus'nün bu eserinde zaman, geçmiş ve gelecek şeklinde iç içe girmiş durumdadır. Eserde geçmiş, geleceğin hayal kırıklıklarını içinde taşır. İnsanın yapısı gereği, zamanın üç halini de aynı anda yaşayabilir. Sahip olduğu bellek sayesinde üç zamanı da aynı anda bütün olarak algılayabilecek yetenektedir. 'Bireyler kendi uzamlarını oluştururken aynı zamanda öbür bireylere göre gözlemlenen farklılıklarıyla, duygularıyla, ruhsal durumlarıyla, beklentileriyle de biçimlendirdikleri, yoğurdukları yaşam evrenini de sergilemektedirler' (Zeybek 2005/1, 95-117).

Camus olay zamanının içinde yer alır, ancak anlatım olay zamanından sonra olur. Mektupları ikinci dünya savaşı uzamı ve zamanından ayrı düşünmek mümkün değildir. Yazarın duygularının, düşüncelerinin dolaylı olarak anlaşılmasına yardımcı olan uzam, aynı zamanda düşünsel açıdan Camus'yü değiştirmeye başlar. İyi olan duygularını çürütür. Bu açıdan uzam, eserde dönüştürücü bir işleve sahiptir. Camus'yü hayal kırıklığına düşüren aslında hayatın kendisidir. Benzer düşüncelerin olduğu, çatışmanın olmadığı bir yaşam kurmaca bir yaşamdır aslında. Camus, arkadaşıyla ilgili görüşlerini değiştirirken aynı zamanda olaylara farklı bir açıdan bakmayı öğrenmiştir.

KAYNAKÇA

- CAMUS, Albert, (1972). *Lettres à un ami allemand*, (Première édition, 1948), Édition renouvelée, Collection Folio Texte intégral, Les Éditions Gallimard, Paris.
- CAMUS, Albert, (2011). *Düğün ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, çev. Tahsin Yücel, 2. basım, Can Yayınları, İstanbul.
- DE SENANCOUR, Étienne Pivert, (Réédition de 1863 sur Wikisource), Obermann, (Première édition, 1804) Édition Charpentier, Paris.
- HEIDEGGER Martin, (2007). *Aristotales ve Augustinus, Zaman Kavramı*, 2. Baskı, (çev. Saffet Babür), İmge Kitabevi, İstanbul.
- SADLER, Nadine (2012). *Albert Camus et son engagement dans la Résistance. Étude des valeurs éthiques défendues dans Combat, Lettres à un ami allemand et La Peste. Mémoire présenté, Département des Littératures Faculté des Lettres, Université Laval, Québec.*
- YÜCEL, Tahsin, (1979). *Anlatı Yerlemleri: kişi, süre, uzam*, Ada Yayınları, İstanbul.
- ZEYBEK, Işıl (2005/1). *Kişilerarası İletişimde Uzam Dilinde Öteki Kavramı*, Journal of Istanbul Kültür University, İstanbul.